

Dr hab. prof. WSAiB Rafał Ożarowski
Wydział Prawa i Administracji
Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu
im. E. Kwiatkowskiego w Gdyni
r.ozarowski@kadra.wsaib.pl

**Recenzja pracy doktorskiej Mirzy Khana Sabawoona pt.
*Zaangażowanie Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej w
Afganistanie po 2001 roku: stabilizacja-demokratyzacja –
odbudowa*, napisanej pod kierunkiem prof. UAM dra hab.
Łukasza Donaja z udziałem promotora pomocniczego dr Klaudii
Gołębiowskiej**

Afganistan i jego złożone kwestie problemowe przyciągają uwagę badaczy już od wielu dziesięcioleci. Z jednej strony długotrwałe konflikty międzynarodowe wokół tego państwa, jak i problemy wewnętrzne przyczyniły się do postrzegania Afganistanu jako podmiotu o wysokim stopniu niestabilności, stwarzającego zagrożenie dla bezpieczeństwa w wielu wymiarach, w tym także w aspekcie bezpieczeństwa międzynarodowego. Z drugiej strony Afganistan przez swoją burzliwą historię i trudno dostępne położenie jawi się jako kraj tajemniczy i niezwykle inspirujący. W efekcie cały czas problematyka afgańska wymaga dogłębnych wyjaśnień i pełnego zrozumienia, co w obliczu występującej tam mozaiki etnicznej, a także religijnej nie jest zadaniem łatwym.

W nurt polskich badań nad problematyką Afganistanu wpisuje się rozprawa doktorska Mirzy Khana Sabawoona pt. „Zaangażowanie Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej w Afganistanie po 2001 roku: stabilizacja – demokratyzacja – odbudowa”.

Na wstępie pragnę pogratulować Doktorantowi wyboru tematu, bowiem uznaję ów temat za niezwykle trudny i wymagający głębokiej analizy i umiejętności zrozumienia meandrów polityczno-społecznych Afganistanu. Wszelkie uwagi i sugestie zostały zwarte w poniższych częściach recenzji.

1. Ocena struktury pracy i jej związku z tematem rozprawy

Rozprawa liczy sobie 496 stron i składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów i zakończenia. Dodatkowo pracę doktorską wieńczy uszeregowana bibliografia, spis tabel, grafik i fotografii,

spis map oraz wykaz skrótów występujących w tekście. Na początku chciałbym zaznaczyć, że temat rozprawy jest kompatybilny z treścią pracy i poszczególnymi jej rozdziałami.

Pomimo tego kieruję w tym aspekcie różne uwagi. Przede wszystkim tytuł pierwszego rozdziału „Afganistan jako państwo pokonfliktowe – wprowadzenie do problematyki” w mojej ocenie nie jest właściwy. Afganistan cały czas pozostaje państwem w fazie konfliktu i niestabilności. Przejęcie władzy przez Talibów nie oznaczało końca sytuacji konfliktowej w wewnętrznej polityce Afganistanu, czy w wymiarze międzynarodowym. Ponadto w tytule Doktorant użył określenia „wprowadzenie do problematyki”. Uważam, że w przypadku rozprawy doktorskiej, tytuł rozdziału pierwszego (który jest rozdziałem wprowadzającym do prezentowanej tematyki) powinien być tak sformułowany, aby nie było wątpliwości, że Autor zaprezentował w nim dogłębną analizę, a nie tylko powierzchowne wnioski.

Dodatkowo w pierwszym rozdziale dwa pierwsze podrozdziały uznaję za zasadne, natomiast trzeci podrozdział zatytułowany „Założenia procesu stabilizacji, demokratyzacji i odbudowy państwa – od budowania pokoju do budowania państwa” powinien być umieszczony w kolejnym rozdziale lub stanowić osobną część. Kolejne trzy rozdziały stanowią meritum pracy i zostały poświęcone działaniom prowadzonym przez USA i Unię Europejską w sferach – militarnej, politycznej i ekonomiczno-społecznej. Odzwierciedla to wskazane w tytule kategorie – stabilizacja, demokratyzacja i odbudowa. Układ tych rozdziałów prezentuje się w logiczny sposób.

Ostatni rozdział odnosi się do wydarzeń z ostatniego okresu, kiedy to Talibowie przejęli władzę w Afganistanie i tym samym długotrwała misja odbudowy Afganistanu i ustabilizowania sytuacji w tym państwie skończyła się fiaskiem. Część ta jest jak najbardziej właściwa i dobrze, że Doktorant zawarł ten rozdział w rozprawie. Aczkolwiek mogę tu zaznaczyć, że sam fakt ucieczki prezydenta Aszrafa Ghaniego z Kabulu i zniweczenia przez Talibów długotrwałych działań stabilizacyjnych w Afganistanie ze strony zarówno NATO, jak i Unii Europejskiej skłania do rozważań nad poprawnością tytułu rozprawy. W obecnej formie tytuł pracy wskazuje na istniejący proces zaangażowania i odbudowy Afganistanu, który jednak od 2021 roku już nie ma miejsca. Zatem czyż nie lepiej byłoby w tytule rozprawy określić ramy czasowe 2001-2021. W ten sposób Autor wskazałby, że dokonał analizy zjawisk, które miały swój początek i koniec. Refleksję tę pozostawiam jednak Doktorantowi.

2. Metodologia

W kwestii oceny metodologicznej rozprawy doktorskiej należy podkreślić, że Doktorant we wstępie określił metody i techniki badawcze, które zastosował w pracy. Wśród nich znalazły się: metoda systemowa; metoda komparatystyczna; metoda ewolucyjna i genetyczna; metoda behawioralna; metoda decyzyjna oraz analiza dokumentów (aktów prawnych) i materiałów źródłowych. Zatem Doktorant postanowił zastosować szerokie spektrum metod charakterystycznych dla nauk o polityce i administracji, a także sięgnąć po metody interdyscyplinarne.

Należy przy tym postawić pytanie czy właściwie udało mu się zastosować wskazane we wstępie rozprawy metody i techniki badawcze? W odniesieniu do postawionego pytania uwagi kieruję przede wszystkim do metody systemowej. Aby właściwie ją zastosować należy najpierw precyzyjnie zdefiniować system, który jest przedmiotem badania. W moim przekonaniu Doktorant nie uczynił tego, a odgórne przyjęcie za ów system państwa Afganistan z analizą deskryptywną kontekstu polityczno-etnicznego nie jest równoznacznie ze zdefiniowaniem systemu, niezbędnego do analizy z zastosowaniem metody systemowej.

W przypadku metody komparatystycznej należy podkreślić, że Doktorant właściwie zastosował tę metodę, szczególnie w aspekcie działań USA i Unii Europejskiej na rzecz odbudowy Afganistanu. Znalazła ona również swoje zastosowanie w licznych porównaniach zjawisk i procesów, które są przedstawione w całej rozprawie. Metoda ewolucyjna i genetyczna także znajduje swoje zastosowanie, szczególnie w odniesieniu do elementów historycznych zawartych w pierwszym rozdziale, czy zmian zachodzących po 2001 roku. Co do zastosowania metody behawioralnej również nie można mieć wątpliwości. Wszakże Doktorant wywodzący się z Afganistanu miał niezwykłą możliwość obserwowania wydarzeń zachodzących w tym państwie i zapewne jak przypuszczam mógł korzystać z bezpośrednich kontaktów z osobami tam mieszkającymi.

W zakresie metody decyzyjnej należy wskazać, że metoda została poprawnie zastosowana. W szczególności dotyczy to rozdziału trzeciego, w którym Doktorant przedstawił implementację decyzji politycznych wprowadzonych w procesie zmian instytucjonalnych w Afganistanie. Ponadto z uznaniem trzeba wypowiedzieć się na temat analizy dokumentów (aktów prawnych) przeprowadzonych przez Doktoranta. Autor rozprawy dokonał analizy kluczowych aktów prawnych m.in. w języku paszto. Stanowi to nieoceniony element rozprawy.

W zakresie oceny metodologicznej, we wstępie określono cel i problem badawczy rozprawy. Dodatkowo Doktorant sprecyzował cele szczegółowe (s.7). We wstępie została postawiona główna hipoteza naukowa, która jednak budzi moje zastrzeżenia. Hipoteza która brzmi „Stany Zjednoczone i Unia Europejska od 2001 roku wspierały Afganistan. Działania te

miały na celu zapewnienie bezpieczeństwa i stabilności, przestrzegania praw człowieka, walkę z terroryzmem, zwiększania roli kobiet w życiu społeczno-politycznym oraz rozwój gospodarki” nie zawiera konstruktu naukowego a jest powierzchownym stwierdzeniem faktu. Od Doktoranta należy wymagać, aby postawił on hipotezę główną, która nie jest banalna i pozwala na przeprowadzenie głębokiej analizy naukowej. Sytuację ratują postawione przez Doktoranta pomocnicze hipotezy naukowe, które już zawierają bardziej przemyślane sformułowania. Jednocześnie pragnę zwrócić uwagę na wskazaną w pierwszej kolejności hipotezę pomocniczą. Autor rozprawy wskazał, że „Afganistan to państwo, które od zawsze było uzależnione od pomocy finansowej innych krajów i nie potrafiło samodzielnie zbudować własnych struktur”. Uznaje tę tezę za mocno przesadzoną. W czasach 40-letniego panowania króla Mohammeda Zaher Szacha Afganistan był państwem, w którym utrzymywał się względny spokój i funkcjonowały instytucje państwowe. O ile jakość tych struktur zapewne pozostawiała wiele do życzenia, to nie można mówić o braku ich samodzielnej budowy.

Doktorant właściwie dokonał krytycznej analizy literatury przedmiotu. Przedstawiono tu stan badań dotyczących Afganistanu w nauce polskiej oraz dokonano selekcji publikacji i materiałów źródłowych, które zostały wykorzystane w pracy. Na uwagę zasługuje szerokie spektrum literatury przedmiotu, w języku polskim, angielskim, paszto i perskim.

3. Ocena merytoryczna rozprawy

Pierwszy rozdział ma charakter wprowadzający do problematyki Afganistanu. W podrozdziale 1.1. Doktorant przedstawił rys historyczny funkcjonowania Afganistanu przed 2001 rokiem. Część tę oceniam jako deskryptywną i pobieżną. Doktorant w ogóle nie odniósł się do głębszej historii Afganistanu np. z czasów panowania Zaher Szacha, a głównie skoncentrował się na przełomie lat 80-tych i 90-tych ubiegłego stulecia. Nie pokazał on w ten sposób pełnego spektrum funkcjonowania Afganistanu, tworząc narrację, że Afganistan od zawsze był państwem niestabilnym i pełnym zagrożeń, co nie jest prawdą. Następnie Autor właściwie dokonał analizy rządów Talibów w Afganistanie i podjął się oceny czy Afganistan był i jest państwem upadającym czy słabym. Doktorant w tej części zupełnie nie odpowiedział na to pytanie i nie odniósł się do tej kwestii. Sam podrozdział 1.3. stanowi luźną formę kompilacji wydarzeń z 2001 roku i zupełnie nie pojmuję, jaki był sens, aby ten podrozdział tu umieszczać.

Drugi podrozdział został poświęcony problemom Afganistanu po obaleniu reżimu Talibów. Część ta jest syntetyczna ale dobrze napisana i logicznie ze sobą powiązana. Część

trzecia (podrozdział 1.3.) odnosząca się do założeń procesu stabilizacji, demokratyzacji i odbudowy państwa powinna w mojej ocenie, co już wcześniej zaznaczyłem, stanowić osobny rozdział. Treść jest poprawna aczkolwiek analiza zawarta w tej części jest zdecydowanie pobieżna i tym samym pozbawiona wyeksponowania zawartego w tytule elementu.

Rozdział drugi Doktorant poświęcił zaangażowaniu militarnemu w odniesieniu do kategorii bezpieczeństwa i stabilizacji Afganistanu. Pierwsza część dotyczy odbudowy sił zbrojnych Afganistanu i sił policyjnych. Kontrastuje to z tytułem całego rozdziału, który został poświęcony zaangażowaniu wojskowemu, a wszakże wiadomo, że wojsko i policja to dwie różne instytucje. Doktorant powinien zatytułować rozdział drugi tak aby obejmował on zarówno zagadnienia z zakresu wojskowości, jak i służb państwowych w tym policji. Poza powyższą uwagę należy wskazać, że część ta została poprawnie napisana wraz ze szczegółowym przedstawieniem formowania się struktur Narodowej Armii Afgańskiej i Afgańskiej Narodowej Policji. Kolejne podrozdziały odnoszące się do kampanii antyterrorystycznej i walki z rebeliantami zostały przez Autora dobrze przedstawione i nie kierują tutaj większych uwag.

Trzeci rozdział odnosi się do zaangażowania politycznego na rzecz demokracji. W pierwszej części tego rozdziału Doktorant przedstawił proces opracowywania konstytucji. Część ta zawiera właściwie przeprowadzoną analizę, jednak z uwagi na głęboki kontekst historyczny powinna ona znaleźć się w pierwszym rozdziale. Następna część jest niezwykle ważna i ciekawa. Doktorant dokonał tu analizy prawa wyborczego i rezultatów wyborów prezydenckich w Afganistanie po 2001 roku. W podrozdziale 3.3. i 3.4 zostały przedstawione reformy wymiaru sprawiedliwości i kolejno promowanie praw człowieka. Obydwie części zostały dobrze napisane i uznaję je za bardzo wartościowe pod względem merytorycznym.

Rozdział IV dotyczący zaangażowania ekonomicznego oraz wsparcia edukacji i nauki na rzecz demokratyzacji i rozwoju oceniam bardzo pozytywnie. Doktorant poprawnie przedstawił tu i przeanalizował elementy wsparcia finansowego ze strony USA i Unii Europejskiej oraz dokonał bilansu tych działań w sferze gospodarczej. Podobnie szeroko zostały przedstawione kwestie wsparcia na rzecz edukacji i nauki, które znalazły się w drugiej części tego rozdziału.

Rozdział ostatni stanowi zwieńczenie aktywności USA i Unii Europejskiej po 2001 roku i jest bezpośrednio powiązany z wydarzeniami z 2021 roku i przejściem władzy w Afganistanie z powrotem przez Talibów. W zaistniałych okolicznościach politycznych Doktorant poniekąd został zmuszony do napisania tego rozdziału, a zapewne gdyby wydarzenia z 2021 roku nie nastąpiły, ów piaty rozdział byłby całkowicie zbędny. W rozdziale tym Doktorant szczegółowo

przedstawił porozumienie USA z Talibami o wycofaniu się wojsk amerykańskich z Afganistanu, a następnie dokonał analizy skutków zakończenia obecności USA w tym państwie i przejścia władzy przez Talibów w Kabulu. Pod względem merytorycznym rozdział ten oceniam pozytywnie.

4. Uwagi bibliograficzne i techniczne

Jak już wspomniałem bibliografia jest obszerna i zasługuje na uznanie. Doktorant wykorzystał szerokie spektrum materiałów źródłowych w różnych językach. Bibliografia została sporządzona prawidłowo zgodnie z kanonem naukowym.

Język rozprawy jest prawidłowy. Praca jest dobrze napisana i czyta się ją poprawnie. Rzadko zdarzają się błędy językowe czy tzw. „literówki”. Przykładem tego może być informacja ze s.96. Doktorant wskazał, że termin „terroryzm” wywodzi się z łacińskiego słowa „teres”. Faktem jest, że „terroryzm” wywodzi się z łaciny, jednak właściwym terminem jest „terrere” – termin, który oznacza się „straszyć”, „przerażać”. Innym przykładem może być np. zapis misji szkoleniowej Unii Europejskiej – EUPOL. Na stronie 93 skrót ten widnieje jako EULOP. Kolejną kwestią jest zapis terminu „Talibowie”. Autor stosuje zapis z małej litery. W mojej ocenie słowo „Talibowie” powinno być zapisywane z dużej litery, bowiem jest to nazwa własna ruchu polityczno-militarnego. Jakkolwiek w tym przypadku nie kieruję uwagi do Doktoranta z racji tego, że zapis terminu „Talibowie” (z dużej, czy z małej litery) nie jest jednoznacznie rozstrzygnięty. Wyrażam jedynie swoje stanowisko.

5. Konkluzja

W ramach konkluzji pragnę podkreślić, że pomimo moich uwag i sugestii skierowanych do Doktoranta, recenzowaną rozprawę doktorską oceniam pozytywnie. W związku z powyższym **uważam, że przedstawiona do recenzji praca spełnia wymogi rozprawy doktorskiej i wnioskuję o dopuszczenie mgr. Mirzę Khana Sabawoona do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

